

Prof. dr hab. Jerzy Gocko SDB

Kierownik Katedry Teologii Moralnej Społecznej
Instytut Nauk Teologicznych

RECENZJA

rozprawy doktorskiej **mgr Marleny Anny Rolnik-Kazimierowicz**, pt. *Magisterium Kościoła wobec uchodźstwa i migracji (1965–2020)*, Katowice 2023, stron 238 (mps).

Promotor: **ks. dr hab. Arkadiusz Wuwer, prof. UŚ** – Instytut Nauk Teologicznych, Uniwersytet Śląski w Katowicach.

„Człowiek uchwycony w jego konkretnej sytuacji historycznej stanowi serce i duszę katolickiego nauczania społecznego. Cała doktryna społeczna rozwija się na podstawie zasady afirmującej nienaruszalną godność osoby ludzkiej” (KNSK 107) – tymi słowami Kompendium Nauki Społecznej Kościoła opisuje nie tylko naturę nauki społecznej Kościoła, ale także ukazuje jej związek z zasadą personalizmu. Wskazuje ona, że całe życie społeczne toczy się wokół osoby ludzkiej. To człowiek jest bowiem twórcą, ośrodkiem i celem całego życia społecznego (por. KDK 25). Stąd Kościół, „mając bardzo wielkie doświadczenie w sprawach ludzkich” (PP 13), chce „przejsć drogę człowieka, zachęcając przy tym do rozpoznania w każdym, bliskim czy dalekim, znanym czy nieznanym, a przede wszystkim w ubogim i cierpiącym, bliźniego, brata, « za którego umarł Chrystus »”(KNSK 106).

Wśród zjawisk nie tylko absorbujących opinię publiczną, ale także rodzących coraz więcej niepokoju, jest z pewnością kwestia uchodźstwa i migracji. Wystarczy w tym kontekście przywołać dyskusje dotyczące nowej polityki migracyjnej i azylowej Unii Europejskiej, zapowiedziane w czerwcu referendum w tej sprawie, które ma się odbyć podczas jesiennych wyborów, stawianie przez kolejne państwa barier chroniących granice czy choćby przybycie do naszego kraju setek tysięcy uchodźców wojennych z Ukrainy. Kwestie te, ponieważ dotyczą człowieka „w jego konkretnej sytuacji historycznej” (KNSK 107) domagają się także ciągłej reakcji i zaangażowania Kościoła. Migracja to także – jak to często bywa – jeden z bardziej widocznych znaków naszych czasów o charakterze ambiwalentnym. Z jednej strony większa możliwość przemieszczania się człowieka w poszukiwaniu lepszego miejsca do życia, szkoły czy pracy jawi się jako odpowiadająca ludzkiemu prawu do poruszania się. Jednakże z drugiej strony nietrudno zauważyć, że może to łatwo prowadzić do zagubienia, marginalizacji, wyobcowania czy jeszcze większej nędzy. Ponieważ każdy migrujący i każdy uchodźca to człowiek, dla którego Stwórca zamierzył życie i zbawienie, w oczywisty sposób staje się on przedmiotem troski Kościoła w jego ewangelicznym posłannictwie i duszpasterskiej działalności. Co jakiś czas przy-

pomina o tym papież Franciszek, od prawie 150 lat przypominali o tym jego poprzednicy.

W tak zarysowanej perspektywie usytuowany jest projekt badawczy mgr Marleny Anny Rolnik-Kazimierowicz, zwieńczony recenzowaną rozprawą doktorską. Jego przedmiotem jest prezentacja stanowiska Kościoła katolickiego wobec uchodźstwa i migracji po Soborze Watykańskim II, wyrażonego przez jego *Magisterium*, a więc władzę autorytatywnego nauczania sprawowaną przez kolegium biskupów z papieżem na czele, indywidualnie przez biskupów pozostających w łączności z kolegium oraz przez dykasterie Kurii Rzymskiej działające przy Stolicy Apostolskiej, w tym zwłaszcza **Dykasterię ds. Integralnego Rozwoju Człowieka**, powołaną w 2016 roku listem papieskim *Humanam progressionem* w miejsce czterech likwidowanych papieskich rad. Wśród nich była powołana w 1988 roku przez Jana Pawła II na mocy konstytucji *Pastor Bonus* Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, która to, z kolei, zastąpiła ustanowioną w 1970 roku przez Pawła VI na mocy motu proprio *Apostolicae Caritatis* Papieską Komisję ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych.

I. Ogólne omówienie rozprawy ze wskazaniem na jej wartość merytoryczną

Recenzowana rozprawa doktorska składa się z siedmiu rozdziałów o zróżnicowanej objętości. Konstrukcja rozprawy zawiera także inne niezbędne elementy struktury, a mianowicie: *Kartę tytułową*, formalne *Oświadczenie autorki pracy* wraz ze słowami kluczowymi, *Spis treści*, *Wykaz skrótów*, *Wstęp* i *Wnioski końcowe* oraz liczący 21 stron wykaz *Bibliografii*

Wprowadzenie do głównej tematyki badań oraz konieczne założenia metodologiczne dostarcza **wstęp** do rozprawy (s. 6–22). W ramach podstawowych kwestii metodologicznych Doktorantka omawia, cele rozprawy, hipotezę pracy, problem badawczy, metodę, materiał źródłowy oraz wykorzystaną literaturę przedmiotu. Ostatnia część wstępu prezentuje strukturę pracy. We wstępie nie przedstawiono *status quaestionis* badań.

Rozdział I, zatytułowany: „Zarys zjawiska uchodźstwa i migracji” (s. 23–54) oraz **rozdział II**: „Migranci i uchodźcy w świetle deklaracji międzypaństwowych” (s. 55–107) mają charakter wprowadzający do głównego przedmiotu badań. Pierwszy z nich wyjaśnia najważniejsze pojęcia związane z przedmiotem pracy, kreśli historyczną panoramę uchodźstwa po II wojnie światowej oraz omawia najważniejsze czynniki determinujące politykę migracyjną oraz poddaje analizie jej przykłady w wybranych krajach. Drugi, z kolei, prezentuje najważniejsze ponadnarodowe instytucje odpowiedzialne za migrację i uchodźstwo oraz akty prawne je regulujące. W ostatnim paragrafie bezpośrednio nawiązuje już do głównego przedmiotu rozprawy, kreśląc stanowisko Stolicy Apostolskiej wobec migracji do roku 1965, który autorka przyjęła jako *terminus a quo* dla własnych badań.

Rozdziały III-VI podejmują analizę magisterium posoborowych papieży pod kątem zdefiniowanej przez Franciszka strategii wobec migrantów i uchodźców. Obejmuje ona cztery typy działania: **przyjęcie – ochrona – promocja rozwoju oraz integracja**

migrantów i uchodźców, nazwane w Orędziu na LI. Światowy Dzień Pokoju „czterema kamieniami milowymi działania” wobec migrantów (s. 16). Poszczególne paragrafy każdego z rozdziałów poddają analizie orędzia na Światowy Dzień Pokoju oraz alokucje kolejnych z papieży w kluczu chronologicznym, to jest kolejno: św. Pawła VI, św. Jana Pawła II, Benedykta XVI oraz Franciszka, a także najważniejsze dokumenty dykasterii rzymskich dotyczące migracji pod kątem określonego działania. .

W **ostatnim** rozdziale rozprawy (s. 182–213), zatytułowanym: „Warunki rozwiązania kwestii migracji i uchodźstwa”, Doktorantka kreśli antropologiczny fundament, opisuje specyfikę działań oraz stawia cele jako niezbędne założenia dla sprostania różnorodnym wyzwaniom związanym ze współczesną migracją i uchodźstwem i przyjscia ze skuteczną pomocą migrantom i uchodźcom. Kluczowym ich wyznacznikiem jest wspólnotowość i współpraca różnych podmiotów zarówno kościelnych, jak i świeckich, lokalnych i międzynarodowych, instytucjonalnych, jak i o charakterze wolontariackim.

W **wnioskach końcowych** (s. 214–217) autorka dokonała ogólnego podsumowania omawianej problematyki i lapidarnie wyliczyła najważniejsze osiągnięcia pracy.

*

Już powyższa ogólna prezentacja zawartości rozprawy doktorskiej mgr Marleny Anny Rolnik-Kazimierowicz ukazuje jej znaczne walory merytoryczne.

1. Nie ulega wątpliwości, że wartość projektu badawczego wiąże się najpierw w sposób istotny z wyborem tematyki. Zagadnienie migracji i uchodźstwa jawi się nie tylko jako interesujący przedmiot dociekań naukowych, ale także jako zagadnienie aktualne i o dużym znaczeniu społecznym i eklezjalnym. Już pierwsze zdanie wstępu, następnie rozwinięte w całym akapicie, bardzo dobrze oddaje ważność problemu. Dramatyczne w swej wymowie liczby dotyczące migrantów i uchodźców oraz osób żyjących poza krajami pochodzenia i przymusowo przesiedlonych pokazują, że mamy do czynienia z problemem, który można określić jako nową kwestię społeczną, która – analogicznie do *rerum novarum* czasów Leona XIII – znalazła odbicie w magisterium papieskim, które, z kolei, stało się przedmiotem naukowego namysłu Autorki.
2. Nauczanie Kościoła jest niezwykle bogatym materiałem badawczym, który wymaga się naukowej dojrzałości w jego analizie, interpretacji i prezentacji. W tym kontekście warto podkreślić **oryginalną konceptualizację pracy**, opartą na wspomnianych już przy omówieniu struktury rozprawy – czterech kamieniach milowych w postaci czterech czasowników będących jednocześnie dyrektywami do działania. Znalazła ona nie tylko odzwierciedlenie w strukturze rozprawy, ale była zachowana z żelazną konsekwencją. To właśnie owe dyrektywy stały się główną osnową analizy nauczania magisterialnego z zachowaniem jego ewolucyjnej dynamiki.
3. Za niezwykle oryginalne i ułatwiające interpretację treści rozprawy uważam nadanie każdemu z paragrafów rozdziału III-VI osobnego podtytułu będącego swoi-

stym kluczem interpretacyjnym nauczania danego papieża w zakresie opisywanego działania-dyrektywy. Pokazuje to zdolność Doktorantki do syntezy interpretacji przeanalizowanego materiału źródłowego. Autorka niejako prowadzi Czytelnicę przez kolejne etapy rozwoju nauczania magisterialnego dotyczącego migracji i uchodźstwa, zapraszając przy tym do przyjęcia zaproponowanego sposobu jego interpretacji.

4. W temacie zostały precyzyjnie wskazane *terminus a quo* i *terminus ad quem* badań, których się Autorka trzyma. Nawet jeśli w rozprawie pojawiły się elementy wcześniejszego nauczania Kościoła dotyczące migracji i uchodźstwa, to zostały one umieszczone w dwóch pierwszych rozdziałach (głównie w drugim), które pełnią funkcję prodromów dla głównego nurtu badań. Jako *terminus a quo* przyjęto rok zakończenia Soboru, co wydaje się wyborem logicznym. Sobór, a zwłaszcza jego pastoralna konstytucja eklezjologiczna, nadały nową formę społecznemu posłannictwu Kościoła i jego obecności w świecie, z drugiej zaś strony, co trafnie wskazała Doktorantka, to właśnie eklezjologia *Vaticanum II* stała się wzorem dla duszpasterstwa emigracyjnego, ukierunkowując refleksję na tematy biblijno-teologiczne (s. 9–10). Sobór Watykański II łączy się także z tzw. zwrotem antropologicznym (antropocentrycznym), który objął nie tylko katolicką doktrynę i teologię, ale także kościelną *praxis*. Zarówno na płaszczyźnie doktrynalnej, jak i w postulowanych działaniach migrant był odtąd ukazywany jako osoba, jako podmiot praw i obowiązków, będący odbiorcą nie tylko dzieł chrześcijańskiej *caritas*, ale również podmiotem ewangelizacji, protagonistą szerzenia Ewangelii i opatrnościowego planu Boga ubogacającego spotkania między narodami.
5. Przyjęty jako *terminus ad quem* rok 2020 to zapewne okres zamknięcia kwerendy lub rok otwarcia przewodu doktorskiego. Uważna lektura rozprawy, a zwłaszcza jej końcowych fragmentów, pozwala odczytać go w głębszym sensie poprzez odniesienie do roku ogłoszenia encykliki „*Fratelli tutti*”, która właśnie braterstwo i przyjaźń społeczną ukazuje jako drogę budowania lepszego świata, *panaceum* na marginalizację, wojny, ubóstwo, migracje, zmiany klimatyczne i kryzys ekonomiczny. Jak podkreśla Autorka w ostatnich zdaniach rozprawy, nawiązując do tekstu Franciszka, jest to „encyklika o marzeniach, które mogą się spełnić pod kilkoma elementarnymi warunkami, z których poszanowanie przyrodzonej i nadprzyrodzonej godności każdego człowieka od poczęcia, aż do naturalnej śmierci jest pierwszym” (s. 217). To właśnie marzenia o lepszym świecie, bezpieczeństwie, lepszej przeszłości są motywem opuszczenia dotychczasowego miejsca zamieszkania i szukania nowego domu.
6. Mimo wielopłaszczyznowej (historycznej, antropologicznej, eklezjologiczno-pastoralnej, prawnej, politologicznej, socjologicznej) perspektywy badawczej, uwzględniającej bardzo szerokie *spectrum* różnorodnych aspektów związanych z samą migracją i uchodźstwem badania zachowują spójność, w każdym miejscu ukierunkowane są na główny ich przedmiot i podstawowy profil badań wyznaczo-

ny przez aspekt etyczny (moralny) i antropologiczny. Autorka dobrze uchwyciła różnicę w patrzeniu na migrantów i uchodźców przez państwo oraz instytucje świeckie i przez Kościół. Państwa oraz organizacje międzynarodowe patrzą głównie przez pryzmat prawa i ekonomii, Kościół do tych dwóch aspektów dodaje wymiar etyczny. Należy dodać, że właśnie ta szeroka perspektywa badawcza stała się dla autorki dobrą i wykorzystaną okazją do przedstawienia szeregu interesujących kwestii szczegółowych, które ubogacają samą rozprawę i ułatwiają realizację postawionych celów i problemów badawczych. Pokazują też jej erudycję, rozeznanie w źródłach i literaturze przedmiotu, a także kompetencję naukową w zakresie dość szczegółowych zagadnień z obszaru nauki społecznej Kościoła, prawa międzynarodowego, politologii, socjologii, ekonomii, teologii pastoralnej czy teologii moralnej.

7. Doktorantka w toku badań dokonuje wielu ciekawych skojarzeń i zestawień i na ich podstawie stawia ważne pytania. Dla przykładu konstatując, że Kościół i ONZ w innych dniach obchodzą dni migranta, zadaje pytanie, czy fakt ten oznacza, że kwestia migracji dzieli czy łączy Kościół i świat?

II. Ocena metodologiczna i formalna rozprawy

W drugiej części recenzji skupię się na **stronie metodologicznej rozprawy**. Pokazuje ona, że mamy do czynienia z pracowitą i dysponującą poprawnym warsztatem metodologicznym badaczką. Na pewno niemałą zasługę ma w tym Promotor rozprawy. W ocenie skupię się jedynie na kilku elementach.

1. Cel i przedmiot badań; *status quaestionis*

Cel rozprawy doktorskiej został przedstawiony we wstępie dwukrotnie. Najpierw jednozdaniowo jako „analiza reakcji papieży na zjawisko migracji skupiona w czterech obszarach tematycznych: przyjmowanie, ochrona, promowanie i integracja” (s. 16). Następnie został on nieco rozwinięty w uwagach dotyczących metody: „W pracy podjęta zostanie próba diagnozy głównych wątków podnoszonych w tych dokumentach oraz ich historycznych kontekstów na podstawie analizy orędzi papieskich od Pawła VI do Franciszka. Dyskusji poddane zostaną (zarówno) etyczne, jak i polityczne wskazówki przytaczane w papieskich orędziach” (s. 19). W ten sposób, mimo wszystko dość wąsko określony cel został znacząco rozszerzony w interesujących pytaniach opisujących problem badawczy. Lektura całości rozprawy upoważnia do stwierdzenia, że założony przez Doktorantkę cel udało się zasadniczo zrealizować. Także kwestie zawarte w pytaniach badawczych pojawiają się w jej toku. Należy tylko żałować, że Autorka nie odniosła się do nich ponownie i to enumeratywnie we wnioskach. Precyzyjna odpowiedź na nie byłaby równocześnie najlepszym sposobem do ukazania osiągnięć rozprawy.

We wstępie pracy nie został wprost określony stan badań nad podjętą przez Doktorantkę tematyką. Czytelnik nie otrzymuje odpowiedzi na pytanie, czy badania mają cha-

rakter nowatorski czy samo zagadnienie migracji i uchodźstwa było przedmiotem badań, a jeśli tak, to przez kogo przeprowadzonych. Niejako w zastępstwie odpowiem, że na pewno nowatorska jest koncepcja badań nad migracją i uchodźstwem oparta na czterech kamieniach milowych działania zaproponowanych najpierw w dokumencie „Reagowanie na uchodźców i imigrantów: dwadzieścia punktów działania” z 2017 roku i przywołanych przez Franciszka w Orędziu na Światowy Dzień Pokoju w roku następnym. Sam problem migracji w nauczaniu Magisterium Kościoła był już przedmiotem badań i różnych prac dyplomowych. Dla przykładu można wskazać wydaną w 2009 roku w wydawnictwie Gaudi w Zabrze monografię ks. Roberta Urbańczyka pt. „Moralno-społeczne aspekty migracji w świetle nauczania Kościoła”, będącą skróconą wersją rozprawy doktorskiej napisanej w Katedrze Teologii Moralnej Społecznej KUL.

2. Źródła i literatura przedmiotu. Uwagi do bibliografii i przypisów

- a) Praca ma typowo źródłowy charakter. Zasób zgromadzonych na 21 stronach źródeł i literatury budzi uznanie. Jeśli chodzi o dobór literatury nieco zaskakuje pominięcie (z wyjątkiem jednej pozycji) wychodzącego od 1971 roku czasopisma „On the Move. Migrazioni e turismo” a następnie „People on the Move”, oficjalnego periodyku najpierw Komisji, potem Rady i w końcu Dykasterium odpowiedzialnego za migrację. To kopalnia różnych dokumentów i opracowań związanych z tematem rozprawy. Od roku 1999 czasopismo jest obecne także w Internecie.
- b) Pewne zastrzeżenia chciałbym podnieść do sposobu uporządkowania bibliografii, a zwłaszcza dokumentów Kościoła. Praca powstała w Instytucie Nauk Teologicznych i należałoby przyjąć teologiczne kryterium uszeregowanie dokumentów, a takim w pierwszej kolejności pozostaje kryterium hierarchiczne (dokumenty soborowe, nauczanie papieskie – z podziałem na encykliki, adhortacje, alokucje itd., nauczanie Stolicy Apostolskiej), a w następnej systematyzacja każdego z podzbiorów wg kryterium chronologicznego. Podział dokumentów Kościoła jedynie na dwa zbiory „Przemówienia papieskie” jako pierwszy i Dokumenty Kościoła i uporządkowanie ich w kluczu alfabetycznym nie jest najlepszym rozwiązaniem. Zastosowane kryterium alfabetyczne do uporządkowania dokumentów Kościoła nie oddaje bowiem ich specyfiki i zróżnicowania doktrynalnego. Z kolei słuszne było dołączenie do źródeł dokumentów międzynarodowych. Z racji na swój charakter pełnią one także rolę źródeł w rozprawach teologicznych.
- c) Wydaje się, że w tego typu pracach dyplomowych zasadny pozostaje podział literatury na literaturę przedmiotu (podstawową) i literaturę pomocniczą (uzupełniającą). W pierwszym zbiorze winny znaleźć się opracowania nawiązujące wprost do głównego przedmiotu badań, czyli migracji i uchodźstwa. Pozostałe (np. *Urząd kapelana w aspekcie kanonicznym*, *Po-*

pe Francis and the Future of Catholicism itp.) to zakres literatury pomocniczej.

- d) Od strony technicznej z wyjątkiem niektórych zbyt uproszczonych opisów dokumentów Kościoła (w wykazie bibliografii ograniczonych jedynie do roku opublikowania, w przepisach często jedynie do nazwy dokumentu z pominięciem innych odniesień) zapis bibliografii i przypisów prezentują się właściwie. Numerację przypisów zasadniczo zwykło się ponawiać dla każdego rozdziału.

3. Metody badawcze

Doktorantka w opisie metody jako główną metodę wymienia metodę właściwą katolickiej nauce społecznej, czyli sylogizm widzieć, ocenić, działać. Można by tu wskazać jeszcze inne pełną garścią stosowane metody, takiej jak: metoda analizy naukowej, metoda historyczna, opisowa oraz naukowej syntezy.

4. Język i styl pracy

Monografia doktorska została napisana językiem poprawnym stylistycznie i pozwalającym na klarowne przedstawienie poglądów. Najczęściej spotykanym błędem jest błędna pisownia „uchodźstwa” jako „uchodźctwa” (30 razy). Warto pamiętać, że na końcu tytułów rozdziałów i podrozdziałów nie stawiamy kropki. Sporadycznie błędnie odmieniono nazwisko obcojęzyczne (np. Scalabrini’ego, s. 105). Należy podkreślić logiczność prowadzonych wywodów. Rozprawę cechuje swoisty dynamizm. Doktorantka w sposób uporządkowany przechodzi od jednej kwestii do następnej. Warto podkreślić wstępy do rozdziałów i ich zakończenia. Ułatwiają lekturę rozprawy.

5. Pozostałe elementy oceny formalnej

Sama rozprawa posiada pod każdym względem cechy pracy naukowej. Na uznanie zasługuje klarowna struktura rozprawy. Większych zastrzeżeń nie budzą też sformułowania poszczególnych rozdziałów i paragrafów. Są logiczne i oddają sens zawartych w nich naukowych analiz.

III. Pytania na kanwie rozprawy

Podczas rozprawy publicznej poproszę o krótkie ustosunkowanie się do następujących kwestii bezpośrednio związanych z przedmiotem lub metodologią rozprawy.

- a) Z czego wynika dystans wielu państw, w tym Polski, Stolicy Apostolskiej, USA przed dokumentami *Global Compact*: porozumienia z Marrakeszu (*Global Compact for Migration*) oraz dla Globalnego Paktu ws. Uchodźców (*Global Compact for Refugees*)? I jaka jest różnica między procedurami w nich zawartymi dotyczącymi uchodźców i migrantów, a tymi zawartymi w Konwencji Genewskiej akceptowanej przez większość podmiotów międzynarodowych i państw?

- b) Drugie pytanie związane jest z zawartymi w pracy statystykami dotyczącymi migracji i uchodźców. Autorka przywołuje dużo statystyk czerpanych z różnych źródeł, najczęściej z artykułów, z których w danym momencie korzysta. Czy nie należałoby ujednolicić metodologii ich pozyskiwania, np. tylko do jednego źródła danych? Czy jest to w ogóle możliwe, a jeśli tak, to jakie źródło danych Autorka w tym zakresie poleciłaby (Frontex, UNHCR, rodzime portale, np. NGO zajmujących się kwestią migracji?)
- c) Trzecie pytanie ma w pewnym stopniu futurologiczny charakter. Papież Franciszek, zwracając uwagę na niebezpieczeństwo wykluczenia najsłabszych, emigrantów itd. wskazuje na istnienie tzw. kultury odrzucania (*cancel culture*): „Nie ma miejsca ani dla starca, ani dla niechcianego dziecka. Nie ma czasu, aby zatrzymać się z ubogim na skraju drogi. Czasami wydaje się, że dla niektórych relacje międzyludzkie są regulowane przez dwa nowoczesne «dogmaty»: skuteczność i pragmatyzm” (Homilia w Rio de Janeiro, 28.03.2014). Jak Doktorantka na kanwie przeprowadzonych badań nad emigracją i uchodźstwem patrzy na dalsze etapy, a może nawet jak obstawia finał tego sporu między różnymi cywilizacjami – cywilizacją miłości i solidarności, w którą wpisuje się posłannictwo Kościoła, a cywilizacją odrzucenia czy cywilizacją śmierci?
- d) Ostatnie już jako ciekawostka dotycząca stylu, dlaczego w całej pracy zapis katolicka nauka społeczna wielką literą?

IV. Wniosek końcowy

Po gruntownej i rozważnej analizie stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Marleny Anny Rolnik-Kazimierowicz spełnia wymagane warunki określone w art. 187 ust. 1–2 ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*. Stanowi ona bowiem oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki w obranej przez nią dyscyplinie naukowej. Doktorantka posiada umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Opanowała także wiedzę merytoryczną w zakresie podjętego problemu badawczego, a nadto potrafi stosować procedury badawcze mające na celu analizę materiału badanego oraz poprawnie i logicznie formułować cenne dla dyscypliny wnioski.

Stwierdzam, że przedłożona rozprawa doktorska odpowiada rygorom stawianym tego rodzaju pracom i może być podstawą do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Wnioskuje więc do Rady Instytutu Nauk Teologicznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach o **dopuszczenie mgr Marleny Anny Rolnik-Kazimierowicz** do dalszych etapów przewodu doktorskiego w celu nadania jej Autorce stopnia naukowego doktora.

Lublin, dnia 19 grudnia 2023 r.